

PhDr. Anna Džambová, PhD., vo svojej habilitačnej práci *Fónicko-funkčná charakteristika suprasegmentálnych javov* (Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied 2013. 104 s.) skúma na teoreticko-metodologickom všeobecnolingvistickom komparatívnom pozadí (slovenčina – nemčina) suprasegmentálne javy s fonologickou funkciou, tvoriace intonémovú základňu vety (a ich akustické koreláty): ide o fonologicko-delimitačnú funkciu pauzy, fonologicko-distributívnu funkciu dôrazu a fonologicko-diferenciačnú funkciu melódie. Akustickú „úsúvzt'ážnosť“ uvedených fónických javov preveruje súčasnými metódami experimentálnej fonetiky. V tomto výskumnom „pohybe“ na prvom (fonetickom) stupni abstrakcie treba za úplné nóvum pokladať sondu do možnosti využiť pri porovnávanom výskume melódie v oboch pozorovaných jazykoch vlnkovú (wavelet) transformáciu, osobitne pri analýze melódie v opytovacej vete (s. 86 – 89); pripomínam, že najmä cez túto experimentálnu fonetickú metódu, ktorou možno presnejšie zachytiť akustické parametre zvukových javov než „klasickými“ experimentálnymi fonetickými metódami, sa otvárajú nové perspektívy výskumu akustických korelátov foném a intoném s prienikom do ich funkčných (fonologických) charakteristík, a to najmä precíznejšie definovanými hranicami medzi ich funkčne relevantnými a irelevantnými črtami. V práci sa zároveň preukazne podčiarkuje špecifickosť suprasegmentálnych javov v porovnaní so segmentálnym podsystémom, pričom si habilitantka uvedomuje prepojenie oboch fónických sústav, teda ekvipolentný, prienikový vzťah medzi nimi (v ďalšom výskume sa žiada posilniť najmä špecifiká protikladu sukcesívnosť – simultánnosť, tendenciu k fonotaktilnej diferencovanosti verzus k fonotaktilnej afinite a precizovať diferencované prepojenie fonologickej a štylizujúcej funkcie v oboch podsystémoch; náznaky na tento prieskum autorka ponúka na viacerých miestach svojho habilitačného spisu).

Za veľmi dôležité metodologické východisko práce pokladám niektoré teorémy všeobecnej jazykovedy (habilitačné konanie A. Džambovej sa realizuje v študijnom odbore *2.1.33 Všeobecná jazykoveda*). Ide predovšetkým o univerzálny vzťah symetrie a asymetrie medzi formou a obsahom (pozri napr. na s. 70, 91 – 92); táto relácia sa totiž stala podstatným iniciátorom dvoch základných semiotických sústav, „tonalít“ jazykovej sústavy pri jej vzniku a plne sa premieta do vývinu a súčasného „diania“ jeho prvkov: ide o ikonicko-symbolický (so

symetriou medzi formou a obsahom) a arbitrárny (so „zdedenou“ symetriou, ale dominantne s asymetriou medzi formou a obsahom) semiotický princíp, ktoré vytvárajú prienikové množiny zásadných binárnych opozícií v jazykovej sústave (asociatívnosť – lineárnosť, motivovanosť – nemotivovanosť, paradigmatickosť – syntagmatickosť, simultánnosť – sukcesívnosť atď. – na niektoré z nich upozorňuje aj habilitantka, porov. napr. poznámku a simultánnosti suprasegmentálnych javov na s. 71). Pri tejto teoréme sa žiada osobitne zdôrazniť, že habilitantkine experimentálne pozorovania potvrdzujú dominantnosť informačno-obsahovej a subdominantnosť formovej (v analyzovanom komunikačnom kanáli akusticko-auditívnej výstavby výpovedných jednotiek v štruktúre textu (porov. pri charakteristike dôrazu na s. 70 a i.).

Ďalšou dominantnou teorémou práce je filozofický vzťah jednotlivého a všeobecného, ktorý je rozhodujúcim činiteľom pri stanovení diferencovaných úrovní, „hladín“ variantného a invariantného aj v zvukovej rovine v oboch podsystemoch – segmentálnom (hypofóna – fóna – fonéma – morfofonéma atď.) a suprasegmentálnom (hypointona – intona – intonéma – morfointonéma/sylabointonéma atď.). V týchto súvislostiach by som do obhajobnej rozpravy chcel predložiť jeden závažný problém; vyjdem z konštatovania autorky na s. 62: „Všeobecné pravidlá dôrazu možno stanoviť iba pre neutrálnu výpoveď.“ Možno tu paralelne pripomenúť farbu hlasu, timbre, v ktorom rovnako akoby sa „strácala“ invariantná štruktúra (je to jedna z „legiend“ tradičného fonetického bádania). Vzťah jednotlivého/variantného a všeobecného/invariantného však zasahuje jednoznačne všetky javy. Aj v konkrétnej, neopakovateľnej výpovedi, podobne ako pri farbe hlasu, timbri možno stanoviť jednotlivé „hladiny“ uvedenej dialektickej opozície; ak by akustický signál „nevysielal“ spoločné, invariantné formovo-obsahové jednotky, nebol by ich médiom a diferenciatorom, komunikácia by sa jednoducho nemohla uskutočniť (v týchto súvislostiach porov. napr. tónové, tonémové jazyky využívajúce frekvenčný rozmer zvuku na intonologické signály už v rámci slabiky, v jej hraniciach; rovnako v istých komunikačných oblastiach, aktoch možno vymedziť posun charakteristických črt farby hlasu k vyšším, invariantnejším stupňom abstrakcie, vzťahu jednotlivého a všeobecného – ide napr. o reprodukčný, recitačný, reklamový, religiózny, registrový, rituálový a reportážny timbre).

Systémový (a systematický) bádateľský postup vedie autorku pri úsilí vymedziť (aj na pozadí odbornej literatúry) viaceré (invariantné) typy páuz, dôrazu a melódie, teda všetkých suprasegmentov/intoném s fonologickou funkciou, cez ktorú sa ekvipolentne prepája

segmentálny a suprasegmentálny podsystem. Viaceré jej pozorovania súčinnosti a protipohybu analyzovaných intoném naznačujú, ako som už konštatoval, aj perspektívy ďalšieho výskumu týchto fónických javov v experimentálnom fonetickom, ale nadstavbovo aj fonologickom výskume, a to s diferencovaným „vznením“ v jednotlivých komunikačných oblastiach a štýloch.

Pridávam niekoľko ďalších poznámok do diskusie:

a) Aké sú percepčné možnosti „extrémne krátkej pauzy“ (s. 53) a ako ju možno experimentálne odlíšiť od artikulačnej pauzy v prvej fáze realizácie okluzívnych spoluhlások? Ktoré fónické javy pri „nedostatočnosti“ temporálnej pauzy pomáhajú v takom prípade („náhradne“) signalizovať hranice sémanticko-syntaktických jazykových jednotiek?

b) Realizácia dôrazu na príslušnom výraze (resp. aj na zložke kompozita) môže byť „echom“ aj typologického ustrojenia formovo-sémantických jednotiek v porovnávaných jazykoch (porov. napr. opozíciu *Doppelzimmer – dvojpostel'ová izba*, s. 64).

c) Konštatovanie „niektoré slovné druhy sa spravidla nezdôrazňujú“ (s. 62) sa žiada precizovať najmä v súčinnosti rytmického, dôrazového, sémantického, intonačného, eufonického, príp. ďalších činiteľov rozhodujúcich o fónickej prominencii slabiky (a cez ňu slova, resp. taktu); osobitnú problematiku v týchto súvislostiach tvorí opozícia prozaických a básnických textov a špeciálne vzťah rytmu a metra vo veršovej štruktúre.

V zhrnutí:

V habilitačnej práci A. Džambovej sa podrobuje experimentálnofonetickej analýze každý z troch suprasegmentov, vchádzajúcich do fonologicko-intonačnej štruktúry vety – pauzy, dôrazu a melódie, pričom sa zdôrazňuje metodologický výskumný postup a jeho všeobecnolingvistické predpolie. Zistené experimentálne ukazovatele sa podrobne analyzujú v elementárnych textových jednotkách, resp. vetách v oboch skúmaných jazykoch (slovenčina – nemčina). Výsledky výskumu takto mieria do komparatívneho interpretovania fónických javov, do problematiky zvukovej jazykovej interferencie a komunikačnej kompetencie pozorovaných realizátorov príslušných textov. Získané exaktné ukazovatele fónického stvárnenia interpretovaných viet podľa obsahu a komunikačnej platnosti s prieskumom ich fonologického uplatňovania majú nespornú výpovednú a kognitívnu hodnotu a zároveň naznačujú indície pre ďalší výskum. Treba zároveň pripomenúť fakt, že najmä pozorovanie zvukovej realizácie *dôrazu* a jeho fonologickej a štylizujúcej funkcie predstavuje nówum vo foneticko-fonologickom komparatívnom výskume, čo naznačuje pokus o experimentálnofoneticnú a fonologickú (teda „komplexnú“) analýzu tohto

suprasegmentu, ktorého fonologicko-distributívna funkcia (zvukové signalizovanie známej a neznámej, novej informácie) je kľúčom ku generovaniu mikrotextových jednotiek aj vzhľadom na zvukovo-sémantickú súvzťažnosť komponentov vety a jej dosah na slovosled v skúmaných jazykoch.

Habilitačnú prácu A. Džambovej *Fónicko-funkčná charakteristika suprasegmentálnych javov* pokladám za kvalitný príspevok k fónickej štruktúrovanosti intonačne dominantných suprasegmentálnych javov a ich funkcií, pričom sa v nej – inštruktívne aj z metodického hľadiska – predkladajú poznatky o najnovších experimentálnych fonetických metódach (osobitne o škálografickej analýze akustického signálu), ale zároveň sa výsledky fonetických „sond“ premietajú do invariantnej interpretácie funkčného intonačného (fonologického) jadra výpovede/vety, v ktorom sa stretávajú – na pozadí dynamickej relácie symetrie a asymetrie – zvuk a sémantika.

Posudzovanú habilitačnú prácu PhDr. Anny Džambovej, PhD., *Fónicko-funkčná charakteristika suprasegmentálnych javov* hodnotím ako kvalitný aktuálny podklad na habilitačné konanie. Po jeho úspešnom absolvovaní navrhujem menovanej udeliť vedecko-pedagogický titul *docentka* v študijnom odbore **2.1.33 Všeobecná jazykoveda**.

Košice 22. 4. 2014

Dr. h. c. prof. PhDr. Ján Sabol, DrSc.
Filozofická fakulta UPJŠ
oponent